

“Xocalı” kimi “Sumqayıt” da ermənilərin vicdanında ləkədir

Yaxud balans yaratmaq istəyənlərə həqiqət xatırlatması

ABŞ-ın Azərbaycandakı Səfirliyinin Xocalı soyqırımı ilə ifadə etdiyi üzüntünün ardınca bu ölkənin Ermənistandakı ali diplomatik missiyası sosial şəbəkə paylaşımında bildirdi ki, bu gün biz ermənilərlə bərabər, 1988-ci ildə Sumqayıtda həlak olmuşların xatirəsini anırıq. Görünür, Birləşmiş Ştatlar Bakı ilə İrəvan arasındakı balansı belə saxlayır. Birbaşa deyək ki, bu cür balans, yaxud onun yaradılmasına söykənmiş görüntü qətiyyənlə yolverilməzdir. Yazımızda bəzi məqamları açıqlayaraq, mövqeyimizə aydınlıq gətirəcəyik.

Əvvəla, onu bildirək ki, Sumqayıt hadisələri Xocalının dinc sakinlərini də qurbana çevirmiş Qarabağ münafişəsi ilə birbaşa əlaqəlidir. Bu yerdə Ermənistanın birinci prezidenti Levon Ter-Petrosyanın vaxtilə səsləndirdiyi bir fikri diqqətə çatdırmaq: “Sumqayıt hadisələrindən sonra Azərbaycan xalqı şok vəziyyətinə düşmüşdü. Əgər ölkə rəhbərliyi (yəni keçmiş SSRİ – red.) bu məqamdan istifadə edib Dağlıq Qarabağ Muxtar Vilayətinin Ermənistanla birləşdirilməsi haqqında qərar çıxarsaydı, Azərbaycan xalqı buna etiraz edə bilməyəcəkdi”.

Əslində, L.Ter-Petrosyan, müəyyən mənada, haqlı sayıla bilər. O anlamda ki, Sumqayıt qətləmi erməni millətçilərinin Qarabağ avantürasını körükləmək məqsədi daşısa da, törədilmiş vəhşiliklər həmin avantüranın davamı üçün yalnız bəhanə qismində götürülmüşdü. Yəni, Sumqayıt olaylarına nəzərən Qarabağın Ermənistan SSR-ə birləşdirilməsi məsələsini qaldırmaq yox, SSRİ rəhbərliyini, bir növ, fakt qarşısında qoymaq nəzərdə tutulmuşdu. Düşünülürdü ki, Azərbaycan və Ermənistan xalqlarının bir yerdə yaşaya bilməyəcəkləri görüntüsü yaransın və bu görüntü Qarabağ naminə fəaliyyət rıçağına çevrilsin. L.Ter-Petrosyanın bildirdiyi isə məkrin tez-bazar reallaşdırılma illüziyasıdır.

Ermənistanın birinci prezidenti Sumqayıt olaylarına görə Azərbaycan xalqının şoka düşdüyünü də düzgün vurğulayır. Çünki sovet “KQB”sinin daşnaklarla birgə hazırladığı plan pis mənada heyrət doğurur. Təsəvvür edin, erməni millətçilərinin tərkibindən Azərbaycan dilini yaxşı bilənlər seçilir, onlar dinc erməniləri Sumqayıt küçələrində qanlarına qəltan edir, yaxud hündürmərtəbəli binalardan atırdılar. O zamanlı durumu xatırlayan şəhər sakinləri erməni qonşularını ölümdən xilas etmək üçün ən müxtəlif yolları sınaqdan çıxardıqlarını bildirir, xüsusi amansızlıqlar törədənlərin haradan çıxdıqlarını anlamadıqlarını vurğulayırlar. Əlbəttə, indi hər şey məlumdur.

Bəli, 38 il əvvəl bu günlərdəki Sumqayıt qırğınlarının Qarabağ münafişəsi ilə birbaşa əlaqəli olduğunu təsadüfən bildirmədik. Nəzərə alaq ki, Moskvada erməni lobbisinin ən güclü təmsilçilərindən, Qarabağı Azərbaycandan qoparmaq üçün başladılmış “Miatsum” hərəkatının ideoloqlarından olan, SSRİ rəhbəri Mixail Qorbaçovun iqtisadi məsələlər üzrə müşaviri Abel Aqanbekyan bundan əvvəl, yəni 1987-ci ilin noyabrında Parisdə Fransa Erməni İnstitutunun və Erməni Veteranlar Assosiasiyasının birgə toplantısında belə bir fikir səsləndirmişdi: “Mən bir iqtisadçı kimi hesab edirəm ki, Qarabağ iqtisadi cəhətdən daha çox Ermənistanla bağlıdır, nəinki Azərbaycana”.

Qeyd edək ki, A.Aqanbekyan Qarabağın Ermənistanla verilməli olduğuna dair mövqeyini Fransanın “Humanite” (“L’Humanité”) qəzetinə müsahibəsində, özü də dəfələrlə bəyan etmişdi. Sözümlər ondadır ki, Sumqayıtdakı erməni millətçiləri artıq mənfur fəaliyyətlərinə start vermişdilər. SSRİ rəhbərliyi isə onların özbaşnalıqlarına göz yumurdu. Dövlətdəki hansısa gizli əllər quldurları müdafiə edirdi. Həm müdafiə edir, həm də avantürə üçün müxtəlif motivlər hazırlayırdılar.

Motivlərə gəlincə, məsələn, 1988-ci il fevralın 19-dan etibarən İrəvanda kütləvi mitinqlər başlanmışdı. Aksiya iştirakçıları “Ermənistanı türklərdən təmizləməli!”, “Ermənistan yalnız ermənilər üçündür!” kimi şüarlar səsləndirmişdilər. Yeri gəlmişkən, həmin etiraz dalğasının üçüncü günü İrəvanda salamat qalmış yeganə məscid, azərbaycanlıların təhsil aldıkları orta məktəb, həmçinin C.Cabbarlı adına İrəvan Dövlət Azərbaycan Dram Teatrının ləvazimatları yandırılmış, yaşananlara etirazını bildirən azərbaycanlıların evlərinə od vurulmuşdu.

Şübhəsiz, bütün bunlar Azərbaycanda ermənilərə qarşı aqressiv mühitin formalaşması üçün idi. Hər şey əvvəlcədən hazırlanmış “ssenariyə” uyğun gedirdi və Sumqayıtı ermənilərə qarşı gilyotin qismində nəzərdə tutanlar hadisədən 10 gün

əvvəl şəhərin bütün əmanət kassalarından ermənilərin öz əmanətlərini kütləvi şəkildə götürmələrini, həmçinin qırğınların videolentə alınması üçün operatorların hadisələrin planlı şəkildə törədiləcəyi yerlərdə özlərinə xəlvəti çəkiliş mövqeləri seçmələrini təmin etmişdilər. O videolentlər ki, heç iki gün keçməmiş dünyanı dolaşdı. Üstəlik, tez bir zamanda Xankəndidə “Sumqayıt qurbanları”nın xatirəsini “əbədləşdirmək” üçün hazırlanmış abidə qoyuldu. Bütün bunlar erməniləri, eləcə də dünya ictimaiyyətini Azərbaycan xalqına qarşı ayağa qaldırmaq, onun “vəhşi” obrazını yaratmaq məqsədini güdmüşdü. Əlbəttə, bu kimi sərəmsə təqdimatlara Qarabağ ermənilərinin “vəhşilərin” tabeliyində yaşaya bilmələrinin mümkünsüzlüyü ideyası da hakim kəsilmişdi.

Qeyd edək ki, 1988-ci il fevralın 27-dən 28-nə keçən gecə Sumqayıt şəhərində baş vermiş iğtişələr nəticəsində və ondan sonra ümumilikdə 32 nəfər ölmüşdü. Onlardan 26-sı erməni, 6-sı azərbaycanlıdır. Sumqayıt qırğınına təşkil etmək üçün seçilmiş şəxs isə iki dəfə məhkumluq həyatı yaşamış Eduard Qriqoryan olmuşdu. Baxmayaraq ki, təşkilatçı kimi azərbaycanlı Əhməd Əhmədov güllələndi, şahid ifadələri əsl günahkarın məhz həmin Qriqoryan olduğunu sübuta yetirmişdi. Amma...

Bir məqamı da vurğulayaq ki, qırğın məkanı olaraq Sumqayıt təsadüfən seçilməmişdi. Həmin vaxt Ermənistandan zorla çıxarılmış 41 mindən artıq Azərbaycan türkünün əksəriyyəti məhz bu şəhərdə məskunlaşmışdı. Şübhəsiz, onlar erməni

nilərə qəzəb duyurdular. Bu qəzəb heç kəsi cinayətə sövq etməsə də, hay millətçiləri onu motiv kimi nəzərə almışdılar. Digər tərəfdən, Sovet dövründə Sumqayıt “ölü zona” adlandırılırdı. Şəhərin yerli əhalisi içərisində yoxsulluq hökm sürürdü ki, bu, müəyyən kriminal elementlərə meydan verirdi. Yəni iğtişələr törədənlər mövcud amili də nəzərə almışdılar.

Onu da bildirək ki, Sumqayıt hadisələri nəticəsində həyatını itirmiş 26 erməni SSRİ “KQB”nin (o zamanlı Dövlət Təhlükəsizliyi Komitəsinin – red.) himayə etdiyi qrupların qurbanına çevrilmişdilər. Diqqətçəkən fakt budur ki, öldürülən ermənilərin əksəriyyəti erməni terror fondlarına pul köçürməyənlər idilər. Yəni hər şey bu qədər planlı idi. Sumqayıta general Krayevin rəhbərliyi ilə yeridilən ordu hissələri isə qətləmi kənardan izləmişdilər. Həmin hissələr şəhərə yalnız fevralın 29-da girdilər və 6 azərbaycanlı məhz bu zaman tankların tırtılları altında qalaraq həyatını itirdi.

Ümumən, Sumqayıt hadisələri zamanı öldürülənlərlə yanaşı, 400 nəfər xəsarət aldı, 200 mənzil talandı, 50 mədəni-məişət obyektı dağıdıldı, 40-dan çox avtomobil yararsız hala salındı, həmçinin 3 minə yaxın günahsız Sumqayıt sakini zindanlara dolduruldu ki, onlardan 400-ü inzibati məsuliyyətə cəlb edildi, böyük bir qismi müxtəlif üsullarla canını qurtardı. 94 nəfərə isə bilavasitə cinayət işi açıldı.

Əlbəttə, Sumqayıt hadisələrinin erməni millətçilərinin törətdiklərinə dair bir çox başqa məqamları da vurğulamaq, əlavə sübutlar gətirmək mümkündür. Amma eh-

tiyac duymur, hesab edirik ki, dünya ictimaiyyəti bu barədə yaxşı məlumatlıdır. ABŞ-da da əsl həqiqətlərdən xalidirlər. Amma niyəsə təkcə Birləşmiş Ştatlarda deyil, bütövlükdə beynəlxalq aləmdə Sumqayıt olaylarına həqiqət pəncərəsindən yanaşmalar azdır.

Habelə, Sumqayıtda yaşanan dəhşətlər azərbaycanlılar və ermənilər arasında, bir növ, paralellik aparmaq naminə istifadə edilir. Yəni ermənilər qırıb, azərbaycanlılar da eyni şeyi edib və ya əksinə. Paralellikdən söz düşmüşkən, Rusiya Prezidenti Vladimir Putinin illər əvvəl dilə gətirdiyi bir fikir var. Onun sözlərindən gəlinmiş qənaət bu idi ki, sanki, Qarabağ məsələsi Sumqayıt qırğına cavab olaraq meydana çıxıb. Halbuki, qətiyyənlə belə deyil. Putin mahiyyəti dilə gətirmir və onun bildirdikləri, əslində, sovet “KQB”sinin ssenarisinin yaratmalı olduğu mənzərənin təsvirindən başqa bir şey deyil.

Sonda onu da onu deyək ki, hazırda Azərbaycan və Ermənistan sülhə doğru gedir. O sülhə ki, onda Prezident Donald Trampın şəxsində ABŞ-ın vasitəçilik missiyası var və Birləşmiş Ştatların ali diplomatik təmsilçilikləri bu missiyanın ruhuna uyğun davranmalıdırlar. Yəni ABŞ-ın Ermənistandakı Səfirliyi ölkənin Azərbaycandakı ali diplomatik missiyasının Xocalı soyqırımı ilə bağlı üzüntü paylaşımına, qarşılıq kimi Sumqayıt hadisələrindən kəndərlənməməlidir. Bir daha bildirək ki, belə balans olmur. Çünki “Xocalı” ilə “Sumqayıt” eyni deyil və ola bilməz.

Əlbəttə, bu iki hadisənin oxşarlıq payı var. Yəni onların hər ikisi erməni varlığı üçün böyük utandırıcıdır. Elə bir utanc ki, kökündə həmin varlığın onilliklərlə türklərə və müsəlmanlara qarşı apardığı məkrli və qorxunc siyasət dayanır. Hazırda sülh yolunda olduğunu bildirən Ermənistan dövləti və cəmiyyəti bütün bunlardan nəticə çıxarmalıdır. Həmçinin Cənubi Qafqazda barış mühitini istəyən qüvvələr də...

ABŞ başda olmaqla həmin qüvvələr nəticə çıxarmalı, həqiqətlərin üzünə düz baxmalıdırlar ki, sülh səmimi ovqata köklənsin, dayanıqlı və möhkəm olsun. Sülhün səmimiyyət axarında erməni avantürizmi ilə bağlı olan heç bir elementə yer verilməməlidir. Hətta ən kiçik elementə belə. Güman edirik, əlavə şərhə ehtiyac yoxdur.